

Dragan Jurak

ŽIVOT JAHAČA U TRENUTKU SKOKA KONJA PREKO PREPONE

Izbor

1.

Crni secesijski ornament obrubljuje crvene korice. U imitaciju kože ukoričena knjiga luksuzno je izdanje Znanja iz 1978. godine, urednika Jakše Kušana, s likovnom opremom Borisa Dogana i prijevodu Zlatka Crnkovića. Na kućnoj polici *Idiot* je stajao kao sedmi svezak kompleta sabranih djela Fjodora Mihajloviča Dostojevskog u dvanaest tomova. Zajedno s općom enciklopedijom, zemljopisnom enciklopedijom, sabranim djelima Matoša, Prousta, Krleže i Remarquea; zajedno s Karlom Štajnerom.

Posljednjih godina često spominjem tog *Idiota*. Vraćam se na tu knjigu kao na presudno formativno iskustvo. Nakon otkrića *Idiota* obiteljsku biblioteku preselio sam iz hodnika pored kupaonice u svoju dječju sobu. Na gramofonu su se vrtjeli Beatlesi i Stonesi, uz krevet na rasklapanje u obliku kocke od spužve ležao je Dostojevski, na većem zidu bile su polijepljene duplerice iz *Starta*, uz manji zid stajala je stalaža s kompletima klasika.

Gledam upravo na HBO-u Arthura Millera. Malo prije smrti govori u kameru o svom djetinjstvu, mladosti, obitelji. Bio je radničko dijete. Otac mu je bio nepismen. U šesnaestoj je počeo raditi u tvornici. Svaki dan provodio je sate u metrou putujući na posao i s posla. Da bi prikratio vrijeme u njujorškoj podzemnoj, počeo je čitati; tako je naletio na Dostojevskog. Ostao je zapanjen onime što se otvorilo pred njime. Odlučio je u dvije godine uštedjeti 250 dolara, upisati se na sveučilište, na sveučilištu osvojiti nagradu za prozno ili dramskog djelo u iznosu od 300 dolara i tako financirati svoje studiranje. Taj put odvesti će ga do Pulitzerza; i do Marilyn Monroe.

U desetoj, jedanaestoj, dvanaestoj godini ja sam najčešće vrijeme kratio listajući ilustrirane povijesti Drugog svjetskog rata. I čitajući *Alana Forda*. U jednome broju, iz poznije serije, razgatio me kvadratić u kojem papiga Klodovik u podzemnom skrovištu Broja Jedan sjedi na prečki i čita knjigu s naslovom *Idiot*. Ništa mi nije bilo smješnije od toga; od naslova te knjižurine. Dječja ruka, još crna od zamašćenog lanca bicikla, sama je posegnula za poznatim naslovom s kućne police: ubrzo su starci sa smiješkom gledali mene kako u svojoj sobi čitam *Idiota*.

Sad opet držim u ruci knjigu ukoričenu u imitaciju crvene kože sa secesijskim ornamentom i kitnjastim slovima (zbog kojih se naslov čita kao JDJOT) i pitam se, što je unutra. Što je Arthur Miller pronašao unutra? Je li ga ono što je pronašao dovelo do Marilyn Monroe? Što sam ja u trinaestoj pronašao unutra? Što je, uopće, sada u njoj?

Dostojevski?... Koji Dostojevski?... Miller?... Ja?...

Koji ja?

Prepoznajem početak romana. Putovanje kneza Miškina vlakom prema Petrogradu, upoznavanje i razgovor s Rogožinom, prvo spominjanje Nastasje Filipovne. Tinejdžeru nije teško identificirati se s knezom Miškinom. Na neki način on je dječak među muškarcima. Plah, prostodušan, nemoćan pred njihovim podsmjehivanjem. Kada se na početku dvojica muškaraca u vlaku smiju zavežljaju i priči s kojim se rekonvalescent vraća kući, i knez se sam smije s njima. U njegovom položaju među muškarcima, u njegovoj pojavi „jurodivog“, nalazi se poveznica s neprilagođenim tinejdžerom.

Knez je i nevin. Na pitanje činovnika iz vlaka je li „popašan na ženske“, knez prostodušno odgovara da zbog svoje prirodene bolesti, zbog koje je proveo četiri godine na liječenju u Švicarskoj, „i ne zna što je žensko“.

Ako knez Miškin ne zna, Dostojevski zna. Lik Nastasje Filipovne lik je petrogradske „fatalne žene“. U njeno lice Dostojevski upisuje ljepotu koja je „nepodnosiva“: čudnu ljepotu blijedog lica i užarenih očiju. Gledajući na fotografiji tu neobičnu ljepotu knez će osupnut zastati, zatim se osvrnuti oko sebe i brže-bolje poljubiti fotografiju.

Nastasja Filipovna je siročić, kći osiromašenog oficira plemićkog podrijetla koji je poludio nakon obiteljske tragedije. Dok joj je otac obavljao poslove u gradu na konju se pojavio njegov seoski knez, „nagorjele brade“, da ga izvijesti da mu je „očevina izgorjela“; te da su mu „izvoljeli izgorjeti i supruga, a dječica ostala živa.“ Mjesec dana kasnije otac je „umro u vrućici“. Djevojčice će usvojiti Afanasij Ivanovič Tocki, jedan od prvih obožavatelja Nastasje Filipovne.

U stvaranju lika Nastasje Filipovne važna je bila vijest u novinama o petnaestogodišnjakinji koja je četiri puta iz osвете pokušala zapaliti roditeljsku kuću. Nastasja neće biti piromanka, no taj temperament, tu neobuzdanost, Dostojevski će ukomponirati u njen knjiški lik. Lik neodoljive, samosvjesne, nesretne, tragične žene.

Kneza Miškina Dostojevski je pak zamislio kao „apsolutno divna čovjeka“. Takav idealizirani, romantični lik, oličenje vrline, „divote“, Dostojevski je vidio u Kristu (kod kojeg je „čudo u samom utjelovljenju“), u Don Quijoteu („koji je divan samo zato jer je u isti mah i smiješan“), u Jean Valjeanu Victora Hugoa („koji izaziva simpatiju zbog svoje užasne nesreće i nepravdednosti društva prema njemu“).

Roman je počeo pisati u Ženevi 1867. Prijatelju je napisao da je započeo djelo „koje možda neće biti loše“. Nakon Ženeve s pisanjem je nastavio u švicarskom Veveyu, zatim južnije, u Milanu, i Firenci. Koncept romana neprekidno se mijenjao. U neke dane, po vlastitom priznanju, mijenjao je dnevno i po šest planova. Konačna verzija uobličavala se onako kako se uobličavao i lik kneza Miškina.

Između Dostojevskog i kneza Miškina dosta je poveznica. Obojica su bolovala od padavice, obojica su dio mladosti provela odijeljeni od svijeta: knez u Švicarskoj, Dostojevski u Sibiru na robiji. Obojica su poznavala krasopis, obojica su se protivili smrtnoj kazni, bili darežljivi, široke ruke, voljeli djecu; a ono što je knez Miškin proživljavao s Nastasjom Filipovnom otprilike je proživljavao i Dostojevski s Apolinarijom Suslovom, lijepom i obrazovanom djevojkom s kojom je provodio mnogo vremena, i koju je više puta zaprosio – ali svaki put bio odbijen.

Ovaj dio s padavicom kneza Miškina i meni je bio blizak. Psihičke bolesti, posebno psihičke bolesti s takvom javnom manifestacijom kao padavicom, obilježavaju kao i neprilagođeno tinejdžerstvo. Knez Miškin, astralni, jurodivi lik, izopćenik i „apsolutno divan čovjek“, imao je u sebi i nešto od pankera. Stotinu godina kasnije on bi možda u Petrograd sletio kao Johnny Rotten, koji je sam bio obilježen preboljenim meningitisom i doživotnim iskrivljenjem kralježnice zbog nestručnog punktiranja.

U mom sjećanju na djetinjstvo ostali su Lexaurini. U krevet nisam išao bez manje hrpice tableta. Sjećam se samo Lexaurina. Tableta za smirenje. Sjećanje na preboljeni meningoencefalitis, na halucinacije, napade panike, tjeskobe i strah od zaspivanja temeljito sam potiskivao. Ništa nisam želio znati o meningitisu. Ništa me od toga nije zanimalo. Bio sam ravnodušan prema medicini kao takvoj.

Nije me zanimala ni padavica kneza Miškina. Jasno, vidio sam poveznicu, ali ne kroz bolest, anamnezu, već kroz obilježenost, ranjivost, posebnost; što su sve i karakteristike tinejdžerskih godina. Ništa mnogo više od toga se ne sjećam. Nikakvu posebnu poveznicu niti danas ne vidim. Zanimljiviji mi je bio odnos kneza Miškina sa ženama. Njegov utjecaj na žene. Uspjeh kod žena. Kneževa titula je imala svoju privlačnost. Miškinovi se spominju i u *Povijesti ruske*

države N. M. Karamazina kao historijsko prezime. Posljednjeg kneza Miškina pratila je ta reputacija. No u prvom kontaktu petrogradska okolina doživljavala ga je tek kao osušen izdanak duge loze ruskih velikana: kao osiromašenog, bolesnog i karikaturalnog muškarca-dječaka. Dojam se mijenjao kada bi knez progovorio. Posebno se to odnosilo na žene.

U svom prvom posjetu kući Jpančin knez će se dojmiti generala, koji će mu odmah ponuditi posao pisara, ali puno snažniji dojam ostaviti će na generalicu i njene tri kćeri, Aleksandru, Adelaidu i Aglaju. Pričati će im o Švicarskoj, o izvršenju smrtne kazne koje je vidio u Lyonu, o čovjeku koji je osuđen na smrtnu kaznu, a onda dvadeset minuta kasnije pomilovan, što se dogodilo samom Dostojevskom. Žene će ostati zatečene. U svom okruženju nisu susretale muškarce nalik knezu Miškinu, ranjive ali postojane, razorno iskrene, naivne ali dubokoumne. Zatražiti će od kneza da im kaže što vidi na njima. Kako su se one dojmile njega. Adelaidu će opisati kao najsimpatičniju, ljepoticu sretnog lica, lica dobre sestre. U Aleksandrinoj ljepoti osjetit će neki potajni jad, a u generalici će, usprkos njenim godinama, vidjeti pravo dijete, sa svim dobrim i svim lošim.

Najljepšu, Aglaju, knez će napadno preskočiti. O njoj ne može govoriti, ne još. Ona ga ostavlja bez riječi. Njenu ljepotu ne može ni izravno gledati.

To je bilo otkriće. Samo treba govoriti. Riječi miču rampu između dečki i cura. Otkriće će biti i prepričavanje Dostojevskog. Curama će upravo *Idiot* biti posebno zanimljiv... Pamtim te sunčane dane. U rukama knjiga je uvijek bila osunčana. Mogu zamisliti kako *Idiota* čitam noću ili dok vani kiši. Ali u sjećanju su samo neprekidni sunčani dani. Nove, besprijeckorno bijele stranice blještale su na suncu. Neobično velike, upadljive kvačice na malim tiskanim slovima š i č, i nešto manja na ž, titrale su pred očima. *Idiota* povezujem sa suncem; a upravo ovoga trenutka i sunce povezujem s *Idiotom*.

Sunce je bljeskalo i po zidu s duplericama iz *Starta*. Odbljesci nekog prozora ili staklenih vrata s nasuprotne novozagrebačke novogradnje na časak bi se pojavili na grudima Ruth (24) ili u mekim kovrčama Linde (19). Ruth je imala tamnu kratku kosu i čašu šampanjca u ruci, Linda je bila plavuša u sportskim čarapama kakve su tada nosile kalifornijske rolerice. No Ruth (24) i Linda (19) nisu ni upola toliko blještale kao Nastasja Filipovna. Žena rođena iz osunčanih stranica knjige. Neopipljiva, nevidljiva. Nestvarnija, dalja i od duplerica iz *Starta*. Rođena ravno stotinu godina prije mene. Daleko u vremenu i prostoru iza postera s Ruthinim malim grudima i Lindinim velikim bradavicama; ali žena koja je u moju sobu ušla poput supernove.

Ta supernova je supernova ljubavi: romantične, strastvene, fatalne. Bio sam prije toga zaljubljen u Ruth i Lindu, u maminu prijateljicu i prijateljevu mamu, ljubio sam se s Mirtom i Jelenom,

patio dok mi je mama u kadi prala kosu za nekom djevojčicom iz vrtića čije sam ime već tada zaboravio, no prava velika lekcija stigla je tek s Nastasjom. Tako je to Dostojevski složio. Stao sam u red obožavatelja Nastasje Filipovne: zajedno s knezom Miškinom, Rogožinom, generalom Jpančinom, Afanasijem Ivanovičem... Sve kao da se stopilo u jednoj točki. Kupio sam ideju ljubavi. Svijeta kao ljubavi. Ljubavi kao jedinog neba.

Dostojevski je bio uvjereni kršćanin. No u ovoj knjizi bilo je nešto pagansko, nespojivo s kršćanskom idejom ljubavi. *Idiot* je imao svoju pogansku božicu. Stojeći pred kopijom Holbeinova *Spasitelja skinutog s križa*, knez Miškin kazat će Rogožinu da od te slike čovjek može izgubiti vjeru. Stojeći pred Nastasjom Filipovnom, čovjek također može izgubiti vjeru: u sve što bi trebalo imati svoj smisao izvan života koji je ovdje i sada, pred nama.

Idiot stvara vjernika. Od trinaestogodišnjaka je stvorio vjernika u moć teksta da sadržava i prenosi svijet; vjernika u Nastasju Filipovnu i ženu kao utjelovljenje esencije čovječanstva; vjernika u ljubav kao „nečuveno i neslućeno osjećanje punoće... stapanja s najvišom životnom sintezom“ (kako Dostojevski opisuje trenutak prije napada padavice, bljesak u kojem se „udeseterostručuje osjećanje života i svijesti“).

Nastasju Filipovnu kupio sam doživotnim pubertetskim kreditom. Bit će tu i raznih Aglaja, ali ideja ljubavi ostati će većinom njena domena. Sada kada čitam te stranice, vidim tu Nastasju. Ali nekako smanjenu, ne više tako blještavog tamnog sjaja; kao da je ima manje, mnogo manje u ovoj knjizi nego što je to bilo onda, u onoj, tadašnjoj knjizi.

Ne prepoznajem mrlje, tragove hrane; vjerojatno nekih kolača koji su u obliku masnih otisaka prstiju i mrvica završili na stranicama i između korica knjige: ali ne prepoznajem više ni tu knjigu, ne po sadržaju. Prepoznajem svijet povjerljivih poruka i pisama, tajnih sastanaka, razmjena osjećaja, izjava ljubavi, odbijenih prosidbi i bjegova s vjenčanja. Prepoznajem dijelove koje onda nisam mogao razumjeti: filozofske ekskurse o zagrobnom životu, poetske opise sunca koje izlazi, „zvoneći na nebu“, detaljne analize sporednih likova, duge monologe. Ali ne prepoznajem ono što me tada ponijelo, ne na onaj način na koji je se to tada desilo.

Čitam o ranojutarnjem sastanku kneza Miškina i Aglaje na zelenoj klupi. Od tog sastanka nije mi u sjećanju ostalo ništa: samo jedan golem, neodređen, preplavljujući osjećaj uzbuđenja i doživljaja ljubavi. Sada čitam kako se Aglaja Ivanovna dirljivo nudi knezu, gotovo da ga pokušava zaprositi, govori mu da je spasi, da zajedno pobjegnu, u Italiju, u Rim, da se tamo bave odgojem djece jer i ona kao i knez jednako voli djecu.

Čitam te rečenice, te opise, ali zapravo ne prepoznajem ništa određeno: nikakav poznati detalj koji bi oživio pohranjenu memoriju, neke zaboravljene, potisnute slike, riječi kojima bi se ponovo otključao, reproducirao tadašnji doživljaj.

Ona knjiga crvenih korica sa secesijskim motivom kao da je bila šira, daleko šira, od ove knjige crvenih korica sa secesijskim motivom. Ne govori to ništa o knjizi. Baš ništa ne govori o samoj knjizi, o tome kakva ona uistinu jest: samo o tome kakva je bila, tada, u trinaestoj. Ali misterij još uvijek probija, još uvijek je tu: još uvijek je tu i tamo, gdje su tajna pisamca, ranojutarnji sastanci, dramatični iskazi ljubavi, gdje je Aglaja Ivanovna, gdje je misterij Nastasje Filipovne. Misterij potrage za ljubavi. Potrage za Nastasjom Filipovnom. Tamo gdje je izbor između ljubavi i ljubavi. Vedre, dnevne – i tamne, noćne. Sretne i tragične. Velike – i one još veće.

Pišući o knezu Miškinu, o onome što se zbilo između njega, Nastasje Filipovne i Aglaje Ivanovne, Dostojevski govori kako se knez Miškin u Švicarskoj zaželio domovine, kako je čeznuo za Rusijom kao za kakvom obećanom zemljom, kako se u domovinu vratio pun žara, opijen povratkom, i kako je već prvog dana on, rekonvalescent, zanesenjak, djevac, čuo tužnu i dirljivu priču o jednoj propaloj ženi, ženi fantastične, demonske ljepote, i kako je istoga dana, on, tužni vitez, sklon vrtoglavicama, padavičar, ugledao tu ženu... i što, što se drugo moglo dogoditi, što se drugo moglo očekivati.

Baš tako. Što se drugo moglo dogoditi, što se drugo moglo očekivati: tada, u trinaestoj, u toj sobi, s tim duplericama na zidu, s Beatlesima na gramofonu, s tom anamnezom. Dostojevski je bio poput Rusije, poput ulaska u golemo, neopipljivo prostranstvo. Trinaestogodišnjak, na tabletama, djevac, ruku crnih od zamašćenog lanca bicikla, kože crne od neprekidnog ljeta, samo je čekao takvu priču; samo je čekao zov Nastasje Filipovne, čije je već samo ime opajalo poput gaze natopljene kloroformom, taj zov fatalne epifanije života.

Knez Miškin nije imao šanse. Zanesen, već je prvog dana zaprosio Nastasju Filipovnu, spreman da ju zaštiti, da bude uz nju, uz njenu tugu, uz njenu nesreću, da ju voli, ljekovito, bezrezervno, bezizlazno. I kada na kraju bude prisiljen birati, kada ga Aglaja Ivanova, u okršaju nalik na špageti-vesterna, suoči s Nastasjom Filipovnom da provjeri njegovu ljubav, da provjeri osjećaje koje ima prema njenoj suparnici, knez će birajući između Aglaje i Nastasje opet završiti s Nastasjom Filipovnom: jer izbora zapravo nema, izbor i ne postoji, jer ljubav nije voda, ne izljeva se tamo gdje je logično, gdje može proći, već često odabire teži, nelogičan put.

Ne znam zašto sam nakon prvih stranica iz vlaka, nakon kneževa posjeta Jpančinovima, nakon njegovih bizarnih švicarskih epizoda i ekskursa o smrtnoj kazni nastavio s čitanjem. No u jednom trenutku ni ja nisam više imao šanse. Taj trenutak više ne mogu odrediti. Je li to bilo prvo pojavljivanje Nastasje Filipovne? Dramatična večer kad ju je Rogožin došao kupiti sa sto tisuća rubalja? Nešto drugo?

U svakom slučaju, kad sam prešao određenu točku, više nisam imao šanse. Bio sam laka žrtva. U pubertetskim žilama Nastasja Filipovna prasnula je poput intravenozne injekcije morfija. *Neurons that fired together, wire together*. Stopila se sa *Startovim* malim grudima i velikim bradavicama, s nježnim međunožnim kovrčama kroz koje prosijava meko svjetlo. S Lennonom koji stojeći na prstima pjeva „Eight Days a Week“. S Marilyn Monroe zaspalom na jastuku Nembutala. S tim danima, tjednima bez oblačka na nebu, s mjesecima neprekidnog sunca.

15.

Više se ne mogu sjetiti što sam čitao tog subotnjeg podneva.

Malu fotelju presvučenu bijelom tkaninom gurnuo sam do kliznih balkonskih vrata i pod jakim dnevnim svjetlo koncentrirano čitao. Koju knjigu? Moglo je to biti *Doba nevinosti* Edith Wharton koju sam pisao za emisiju „Do korica“; treći nastavak *Vernona Suboteksa* Virginie Despentes o kojem sam pisao za „Bibliovizor“; ili zadnja knjiga *Genijalne prijateljice* Elene Ferrante koju sam čitao za mjesečnu recenziju prijevodnih knjiga u *Novostima*...

Ali čini mi se kao da bi moglo biti i nešto drugo, možda neka publicistika. Ili nešto drugo – drugo. Sjećam se gotovo svega tog dana, cijelog niza slika i rečenica, ali ne mogu se sjetiti što sam čitao.

Pred očima su mi posve nove, svijetle stranice kvalitetnog papira s oštro otisnutim tekstom. Jasno to vidim. Na lijevom rukohvatu fotelje otvorena je kutija za naočale, s krpicom za stakla umetnutom u nju i kemijskom olovkom na njoj i kemijskom kojom radim bilješke u knjizi. Na desni rukohvat stavljena je otvorena knjiga. Stoji lijepo raširena. Vedrina dana blješti na njenim stranicama. Vidim tu knjigu, njenu upijajuću bjelinu, delikatno otisnuti tekst, pun sitne, precizne interpunkcije, kvačica, zavijutaka sićušnih slova. Sjećam se i neočekivane koncentracije s kojom čitam. Ali se više ne mogu točno sjetiti koja je to bila knjiga.

Mislim da bih umro kada bi ponovo prošao kroz taj dan.

Jednostavno umro... da moram još jednom proći kroz taj dan.

Tu lijepu jesensku subotu, 17.11.2018.

Već i od ove rečenice zastajkujem.

Ujutro me na vratima dočekala F. Nasmijala se, sretna što me vidi, i rekla, „tata, vratio si se!“ Nije primjetila da u rukama nemam kofer. Niti da mi na ramenu ne visi torba s kompjuterom. Iz kuće sam otišao 11.11., noseći kofer u lijevoj ruci i kompjuter na desnom ramenu. Curama sam rekao da idem u Ljubljanu na filmski festival. Nisam želio da me vide kako odlazim od kuće s koferima u rukama. Možda njih to ne bi slomilo, ali mene bi. Otuda laž. Sljedećih šest dana proveo sam na Zagreb Film Festivalu. Ujutro bi odlazio iz jarunskog stana u kino Tuškanac i tamo provodio većinu dana: prelazeći oko pola deset ujutro i popodne oko tri iste ulice kojima su se i one svakodnevno vozile tramvajem na putu prema školi i faksu.

Nisam očekivao da će me vidjeti, da ćemo se slučajno susreti; da će nam se pogledi susresti tamo negdje u gužvi križanja Ilice i Frankopanske, gdje nam se tramvaji i putovi križaju. Ali izjedao me taj tajni, dvostruki život. Mjesec dana prije u Ikei sam kupio tepih, dvije stolice, dvije podne svjetiljke, posteljinu, ručnike, stolić, koš za smeće i par šlapa za stan na Jarunu; stan za koji su one mislile da stoji prazan. Sada sam se u njemu ujutro budio, u njemu započinjao svoje tajne zagrebačke dane.

Neobične dane na ulicama grada; u kinu: na festivalskim matinejama. Dane u nekom drugom gradu. Poznatom, ali stranom, baš poput Ljubljane.

Svježa jutra stvarala su mi laganu drhtavicu. U Mlinaru na Ilici uzeo bi fokaču i čašicu jogurta i doručkovao u hodu do terase na Tuškancu. Sve se činilo nestvarnim, osim filmova. Jedino su se filmovi činili stvarnima. Kad bi se u kino dvorani ugasio svjetlo nelagoda dana bi se povukla u svoje korito.

Podnevne kave na terasi ispred kina prolazile su u razgovorima s kolegama: Kipkeom, Dianom, Marcellom... razgovorima o filmovima, o programu, o drugim kolegama, o svemu osim o onome što mi je u tim trenucima činilo jedinu stvarnost. O tome nikome nisam ništa rekao.

Ni u izvještaju za *Ljetopis*, koji sam poslao nekoliko dana kasnije, ne može se naći ništa o toj stvarnosti. Ali na početku izvještaja za radio pitao sam se što se može očekivati od festivala koji u svom naslovu ima broj 16? Što se uopće može početi s takvom numerološkom simbolikom? U tarotu šesnaest je jedan od najlošijih brojeva, rekao je Kipke dajući mi šlagvort za izvještaj. Na karti broj šesnaest nalazi se zastrašujuća sličica: prikaz kule koje se urušava. Toj numerološkoj zlokobnosti festivala nije pomagala ni datumska numerologija. Festival je

otvoren 11. studenog 2018., što znači da je u svom datumu otvaranja imao tri jedanaestice – dana u mjesecu, mjeseca u godini, i zbroja brojeva u godini (2+1+8).

Neki numerolozi smatraju da taj dan nije loš, dapače, da je izvanredan. Drugi opet skreću pažnju na datume terorističkih napada na New York 11. rujna i Madrid 11. ožujka.

Numerologija višestrukih jedanaestica bila je i moja numerologija.

S B. sam se našao pred kraj festivala. U jednom baru kraj njenog posla. Čuli smo se mobitelom pa slučajno presreli automobilima. I onda se svatko u svom autu provlačili uskim, zakrčenim ulicama do bara čije sam ime zaboravio. Parkirao sam na rinzol. Ostavljajući auto nemarno parkiran, siguran u sebe, siguran da ništa neće poći krivo; da ništa ne može poći krivo, pa čak niti to da će me netko ogrebat, da ću dobiti kaznu ili da će mi pauk dignuti auto.

Vani je već bio duboki mrak jesenske večeri. Unutra je bilo ugodno bučno i krcato ljudima kojima je prije sat vremena završio posao. Bojao sam se da se u toj buci glazbe, glasnih razgovora i zveckanja čaša nećemo dobro čuti. Ali čuli smo se; sasvim dobro.

Popili smo kavu, a onda u neočekivano ugodnom raspoloženju i neplanirano pivo: od kojeg su nam zasjale vlažne oči. Bilo mi je drago da je vidim. Pitao sam kako su cure, kako je ona. Skretao sam razgovor na pozitivne teme, raspitivao sam se o svemu što je bilo tokom tjedna i izbjegavao temu zbog koje smo se našli.

Na trenutke činilo mi se kao da je ovo naš prvi izlazak na kavu, piće. Ne bih se čudio ako smo izvana izgledali kao par na početku, a ne kraju veze. Pričao sam o festivalu, pitao koje je filmove gledala, s kim je išla na projekcije. Isticali smo filmove koji su nam se svidjeli, navodili svoje favorite za nagrade.

A onda je B. rekla da moram doći kući i reći curama istinu.

Rekao sam da ću doći sutra ujutro.

Kad sam praznih ruku ušao u kuhinju, prišapnuo sam B. da ću ostati duže. U hodniku sam prije toga zagrlio F., a onda u sobi i H. Jaknu sam objesio na vješalicu, izuo tenisice i obukao svoje plave šlape; svoje šlape na ovoj adresi. U njima sam se vratio u kuhinju.

Sjeo sam za stol i popio kavu koju sam sam skuhao. Razgovarali smo, nas dvoje, i razgovarali smo svi zajedno. Doručkovao sam, prvi puta nešto konkretnije i obilnije nakon festivalskih fokača, pa onda popio još jednu kavu.

Izbjegavao sam odgovarati na pitanja o putu i Ljubljani. Nisam želio proširivati tu laž. Puštao sam djecu da ona govore. Poticao ih na razgovor. A sam sam, kao i prethodnu večer, pokretao pozitivne, vedre teme.

S vremenom su se cure povukle u svoju sobu, kako to i inače rade. Legle svaka na svoj krevet s mobitelom u rukama, namještajući jastuke pod glavom za dnevno izležavanje. B. i ja ostali smo sami u kuhinji. B. je posremala suđe. Ja sam joj pomagao, ne stavljajući prljavo u perilicu već odmah perući, ispirući i stavljajući tanjuriće i šalice na sušenje. Činili smo to u tišini. Kava je bila popijena. I prva, i druga. I doručak je bio gotov. Rekao sam B. da sada idem na kat, uzeo knjigu i kutiju s naočalama i uspeo se stepenicama. Primaknuo sam fotelju balkonu i sjeo; okrenut jugu i svjetlu. Na krošnji breze još je bilo žutog lišća. Pogled je dosezao sve tamo do Kleka.

Ne mogu se sjetiti o kojoj je knjizi bila riječ. Tih dana puno su mi značili *Vernon Suboteks III* i *Genijalna prijateljica*. Obuzimajuće knjige koje pune energijom, poput trčanja, koje pružaju solidno utočište, otporno na sve atmosferalije, sve meteorite. Planirao sam otići od kuće s Knausgaardom. On mi se činio idealnim. Ali šesta knjiga *Moje borbe* još nije izašla, a *Jesen* je, sa svojim banalnim mikroesejima, bila jednostavno loša.

Nisam očekivao da ću imati koncentraciju za čitanje. Za rad. Nisam znao što ću curama reći, niti kako ću sve to izvesti: znao sam samo da večeras neću više biti ovdje. Ali vrlo lako sam se udubio u tekst. Čitanje me opustilo. Osjećao sam se fokusiran. Na ono što radim i na ono što je preda mnom. Mirnom, suhom rukom pažljivo sam okretao stranice, odmornim očima pratio tekst dok su do mene dopirali zvukovi s donjeg kata. Čuli su se koraci B., zveckanje suđem, puštanje vode u WC-u. Ptičica bi se prodorno oglasila: F. bi joj na to odgovorila tepanjem, H. dobroćudnom primjedbom.

Bio sam svjestan da su to zvukovi koje više neću slušati. Vrlo prepoznatljivi glasovi, vrlo prepoznatljivi šumovi. Koji su uvijek tu. Koje više neću slušati.

U jednome trenutku B. je zazvonio telefon. Javila se i kratko razgovarala. S nekim je dogovorila brzinski podnevni sastanak na kavi na okretištu tramvaja na Črnomercu.

Imao sam plan.

Kad B. izađe, sići ću s kata i razgovarati s curama.

Vratio sam se čitanju, još koncentriraniji, još smireniji.

Provjeravajući listu poslanske elektronske pošte vidim da sam koji dan poslije toga poslao recenziju Elene Ferrante. Pa pretpostavljam da je bila riječ o *Priči o izgubljenoj djevojčici*. Recimo da je to bila *Priča o izgubljenoj djevojčici*. O djevojčicama govorimo. O knjizi emocionalnog šoka. Romanu rasapa...

Kako se tetralogija bližila kraju, tako je u njoj bilo sve manje pripovjednih linija s pozitivnim ishodom. Logiku sapunjare gutala je logika Napulja. Spašavali su se samo oni koji su napuštali

grad. Kada je nestala djevojčica, u romanu je ostao tek crni krug crne vatre Napulja. Što se dogodilo s djevojčicom? Lilinom djevojčicom. Ustalić će se tek glasina da je sišla s pločnika trčeći za loptom, da je naišao kamion, golem, nalik na gromadu blata, tutnjajući velikom brzinom, i ništa se više nije vidjelo; nitko nije čuo udarac, kamion nije zakočio, nestao je kako se i pojavio, zajedno s malom djevojčicom na maski motora, izgubivši se u mraku, u ništavilu, ne ostavljajući na asfaltu tragove kočnja, staklo razbijenog žmigavca ili plastične komadiće pozicijskog svjetla, ni jednu vlas kose, ni jednu kap krvi... „ništa, ništa, ništa“.

Roman je učinio da skočim i ostanem u zraku. Sada, na kraju, nije moglo gore, nije moglo bolje. Sve se urušavalo dok je kuća romana rasla. Nisam povezivao taj rasap, motiv izgubljene djevojčice, izgubljenih djevojčica, s vlastitim motivima, vlastitim trenutkom. Roman je bio, knjiga je bila: utočište. Papir koji stavimo na glavu.

Kad sam čuo da je B. izašla, zatvorivši vrata bez pozdrava, sklopio sam knjigu i vratio naočale u crno-crvenu kutijicu.

Spustio sam se na donji kat, oprezno, bez buke pritisnuo kvaku i polako ušao u sobu cura. Svaka je ležala na svom krevetu, i dalje s mobitelima u ruci. Legao sam pod noge H., s nogama na podu i glavom naslonjenom na zid.

Sve nije trajalo duže od dvadeset, dvadeset i pet minuta.

Rekao sam da sam jučer spavao u stanu na Jarunu. I da ću danas tamo spavati. U čudu su me pogledale. H. je ostala ležati, a F. se malo pridigla, oslanjajući se na desni lakat.

Rekao sam da ćemo mama i ja uvijek biti prijatelji, kao što ćemo i uvijek biti njihovi roditelji. Da naše prijateljstvo duže traje od našeg braka i da je dublje od njega. Da je mama dobra i draga osoba i da ću ja uvijek biti tu za nju, kao što ću biti uvijek tu i za njih.

Ništa se neće promijeniti. Mama i ja bit ćemo prijatelji i bit ćemo roditelji. Ja sam mamu uvijek volio, a volim je i sada. Na neki način možda čak i više nego prije. Kao što volim i njih, ljubavlju koja je neizmijerna. One će i dalje imati tu ljubav. Imat će mamu i imat će i mene. Imat će svoj dom. U kojem su rođene. I imati će još jedan dom, onaj na Jarunu, u koji mogu doći kad god zažele.

H. je pitala da li to znači da ćemo se mama i ja rastati. Odgovorio sam, ne. Nema potrebe za tim. H. je pitala kako stojimo financijski, odgovorio sam joj podrobno, govoreći što sve posjedujemo, koliko novaca imamo na računima, kako ćemo tom imovinom i tim novcima raspolagati, koji su nam planovi u vezi s time, koji su moji planovi.

To ih je umirilo. Postale su razgovorljivije. Opuštenije. Pitao sam ih kako je ptičica, kako je kobila iz štale u Brezovici, skrenuli smo razgovor na vedrije teme, počeli se smijati, i dalje

ležeći na dva kreveta. Rekao sam da ćemo ići svi zajedno na skijanje, kao i svake godine. Da ćemo se zajedno penjati na Sljeme. Da me zovu kada im nešto treba, kada ih treba nekud odbaciti, pokupiti pred školom, fakultetom. Poticao sam ih da mi prepričaju neke smiješne epizode koje smo zajedno dijelili.

U meni, pritisak je bio sve veći.

Razgovor je dobro prolazio. Nije bilo suza, plača, nekontroliranih emocija. Ali to me nije opuštalo, činilo smirenijim. Računao sam da mogu iskontrolirati situaciju, ali nisam očekivao da će se cure tako dobro držati... da će sve tako dobro proći.

Od same te pomisli, da sve dobro prolazi, u meni je rasla napetost. Cijelog dana nisam bio toliko napet; čak niti onda kada sam polako pritišćući kvaku ulazio u njihovu sobu. Umjesto da nastavim razgovor, da iskoristim priliku dok sam još s njima, sa mojim curama, da iskoristim priliku da se smijemo, da budemo opušteni, da kažem još nešto što bi moglo biti važno, gotovo naprasno sam prekinuo razgovor. Rekao sam da ću svratiti sljedeći tjedan, u ponedjeljak, u srijedu, da ćemo se vidjeti tokom tjedna, da ćemo se vidjeti za vikend, ustao sam se s kreveta i vratio se na kat. Cure su se vratile svojim mobitelima. S donjeg kata više nisam čuo nikakve šumove niti glasove. Niti ptičica se nije javljala. Teška tišina. Nova tišina. Moje cure sada ptičica čuva.

Glupa pomisao.

Kriva pomisao.

Pomisao koja je u hipu probola srce.

Ne znam koliko je tako prošlo vremena. Možda petnaest minuta, možda pola sata. Mogle su biti sekunde. Sada mi se čini da se B. vratila odmah nakon što sam prekinuo razgovor. Spustio sam se s kata kad sam čuo da je ušla, gurnuo glavu kroz odškrinuta vrata dječje sobe da na odlasku pozdravim cure i u prolazu kimnuo B. koja je stajala u kuhinji. Pitala me, više pogledom nego riječima, jesam li rekao curama. Rekao sam da. Izlazeći, zatvarajući vrata, krajičkom sam oka ugledao kako je tuga i nevjerica prošla njenim licem. Kako je ostala ukipljena. Izgubljena usred kuhinje koju, najednom, više nije poznavala.

Kad sam sjeo u auto tijelom mi je prostrujao val olakšanja; i odmah za njim udar euforije.

Sve do tada, do tog trenutka, nisam se mogao zamisliti kako zatvaram vrata za sobom, kako silazim stepenicama, izlazim iz kuće, kako sjedam u auto, izlazim unatrag i odlazim niz cestu. Ali sada sam upravo to radio. Sretan.

Smijem li to napisati? Je li to uistinu bila sreća? Ili samo olakšanje što je sve, čini se, dobro prošlo. Što će sve, čini se, dobro proći. Što nad svime... sve... čini se... što...

Dalje sjećanje mi je izbrisano. Ne sjećam se vožnje, automobila s kojima sam se mimoilazio, semafora na kojima sam stajao. Sve je neobično temeljito izbrisano. Ne znam koju sam knjigu čitao; ne znam što me okruživalo kada sam izašao iz kuće i sjeo u auto. Kao da je vanjski svijet u tom trenu nestao. Ne znam kamo sam išao. Mogu samo pretpostaviti. Mogu pretpostaviti da sam isplanirao nastavak dana. Ali ne sjećam se više tog plana ni kako se odvio.

Mogu zamisliti kako prebacujem u drugu, treću, i u četvrtu se nečujno spuštam niz ulicu. Vidim u tim slikama krupne, raspršene oblake koje nosi vjetar, čitavo nebo na vjetrobranu, otpalo lišće i jesen pod kotačima džipa. Vidim i navalu adrenalina koji mi se obrušava svakom ćelijom tijela. Zaustavio bih taj trenutak. Fiksirao ga. Ogledao se oko sebe. Prizvao pamćenje. Ali tog trenutka jednostavno nema u sjećanju. Stres koji sam do tada potiskivao kao da se sada oslobodio i sve izbrisao. Sve je postalo bijela stranica.

U stanu, bez televizije, bez interneta, većinu vremena sam čitao. Čitao bi prije spavanja i odmah nakon jutarnjeg trčanja; ležao bi s knjigom u krevetu, na trosjedu; i s knjigom u ruci sjedio u fotelji leđima okrenut prozoru. Vidim danas te knjige nabacane na komodi. Ne samo *Vernona Suboteksa*, Edith Wharton. Tu su i *Krvava prostranstva* Snydera, *Do nade i natrag* Kershawa, Tolstojeva *Kreuzerova sonata*, Goldsteinov *Jasenovac*... *Genijalne prijateljice* Elene Ferrante više nema na komodi. B. i ja paralelno smo čitali kvadrologiju, komentirali Nina, Lenu, Lili, ostale likove.

Komentirajući preljube, ristanke, *amour fou* kvadrologije, pomislio sam da bi se tako B. mogla približiti mojoj situaciji, shvatiti moje emocije. Znao sam kako se poistovjećuje s likovima romana, kako duboko proživljava njihove emocije. Nadao sam se da se preko romana koji zajedno čitamo, knjige koju zajedno listamo, može približiti onome što nas je razdvajalo. Nisam znao kako bi joj drugačije posredovao svoje osjećaje.

Priču o izgubljenoj djevojčici čitao sam na katu uz klizna balkonska vrata. Čitao sam je na Jarunu: u krevetu, u fotelji, na trosjedu. A onda se ista ta knjiga koja je ležala pored mene u krevetu na Jarunu, stajala pored trosjeda na novom stoliću iz Ikee, vratila na Sv. Duh, uz njeno uzglavlje.

Tako smo još nekoliko dana dijelili krevet.

Pet mjeseci kasnije na mobitelu čitam priču novinarka *Guardiana*. Već duže vrijeme ima dijagnozu trostrukog negativnog karcinoma dojke. Nedavno joj je onkolog rekao da je rak metastazirao, šireći se na jetru i da je sada četvrte razine i neizlječiv.

Nakon prvog šoka, pomisli da ne želi napustiti supruga i djecu, kroz glavu joj je prošlo da neće saznati kako *Igra prijestolja* stvarno završava.

Sljedeće mjesece provela je u svakodnevnom žrvnju terapija onih s kroničnim bolestima – testovima krvi, snimanjima, kurama stereoida i kemoterapijama. Isprva, čitala je svu trivijalnu literaturu koja joj je pala pod ruku: Donnu Tartt, Dorothy Dunnett, Sally Beauman, Jilly Cooper i još čitav niz autorica romana, trilera i obiteljskih saga za koje nikad nisam čuo.

Kada je kombinacija morfija i boli postala prejaka prebacila se na stare televizijske serije koje je voljela. Iznad svih priču o Sedam kraljevstava. Ako je, kaže, neki dio popularne kulture dominirao njenim životom posljednjih petnaest godina onda je to bila *Igra prijestolja*. Počelo je s knjigama, a onda je s televizijskom serijom opsesija podignuta na višu razinu.

U *Guardianu* su tražili da prvu sezonu pokrije tjednim sažecima epizoda. Bilo je to teško razdoblje u njenom životu – upravo je rodila mrtvorodenče – no serija joj je pružila nešto za što se mogla uhvatiti. Pisanje sažetaka pomoglo joj je da ponovo sastavi svoj život.

I nakon dijagnoze četvrtog, neizlječivog stupnja karcinom jetara život se nastavio. Često u bolovima; uvijek u svojoj punini... Najbolje, kaže sada: za nekoliko dana, 14. 4. 2019, kreće posljednja sezona *Igre prijestolja*.

Shvaćam tu ideju utočišta. Mjesta preko kojeg se povezujemo sa svojim životom. Novinarka *Guardiana* napisala je pomalo dramatičnu najavu posljednje sezone *Igre prijestolja*, serije koju nikada nisam gledao, snimljene prema knjigama koje nikada nisam čitao; ali povezujem se s tim naslovima, povezujem se s tom idejom. Ne govorimo o eskapizmu, nego o prožimanju. Određeni periodi života prožimaju se s glazbom, knjigama, filmovima. Nema tu ništa novog. Iznenađuje samo snaga utjecaja: kojom se ono što čitamo-slušamo-gledamo miješa sa svakodnevicom. To je miješanje dviju rijeka. Na ušću Drave u Dunav jasno se razaznaju vode dviju rijeka: mutne, smeđe Drave, i bistrog, plavog Dunava. Još kilometrima nizvodno Dunav je dvobojan, ona lijeva strana je Drava u Dunavu; ona desna Dunav u Dunavu. Ali otpočetak tu je i miješanje dvaju voda: ta vrtložna, vitičasta osnovica koja prolazi sredinom toka.

Pišući ove retke o jedanaestom jedanaestom, knjigama i Eleni Ferrante, u mejlboks mi je stigao još neobjavljeni prijevod Knausgaardova *Proljeća*. Zadnja *Borba* i dalje se čekala. Ali prije

priče o Lindinoj depresiji i bipolarnom poremećaju sada se tu pojavila epizoda s rođenjem četvrtog djeteta u obitelji i pokušajem Lindinog samoubojstva za vrijeme trudnoće.

Rukopis je zapravo pokrivaio nekoliko godišnjih doba. Lindin pokušaj samoubojstva zbio se tokom ljeta, a roman završava valpurgijskom noći i dolaskom proljeća. Otuda i naslov, proljeće kao novi ciklus života. Ovoga puta s novim djetetom, malom Anne, i s Lindom u psihijatrijskoj ustanovi.

To Knausgaardovo ljeto i proljeće stopilo se sada s mojom prošlogodišnjom jeseni, i s ovogodišnjim proljećem. Skrolajući tekst na kompjuteru povremeno sam pomišljao na B. A onda sam joj poslao PDF *Proljeća*.

Odgovorila mi je ekspresno, samo par sati kasnije: pitanjem imam li još? Poslao sam joj smajlič. Gledam sada njene štire poruke na WhatsAppu, svaku sa smajličem uz Knausgaardovo ime i roman, i pomišljam kako nas je tekst opet spojio. Ona nema predodžbu o mojoj svakodnevici, stanu u kojem živim, dnevnim rasporedima; noćima koje ujutro osjećam kroz ukočenost donjeg dijela leđa.

Ni ja nemam predodžbu kako je njoj: kako joj je uistinu. O tome više ne možemo razgovarati, to više ne možemo podijeliti. Nije samo riječ o svakodnevici. Mnogo toga više ne dijelimo. Mi smo sada rijeke koje se razdvajaju, koje od svog ušća jedne u drugu teku uzvodno.

Dobro je kad stigne smajlič.

Najljepše je kad su taj smajlič djevojčice.